

- Suomi

”Kadonneen tutkimusraportin” näkökulma Suomeen idän ja lännen välissä

15.9.2022 / Kirjoittaja [Juha Suoranta](#) / [Artikkelit](#) / [Nato](#), [Suomi](#), [Turvallisuuspolitiikka](#), [Venäjä](#) / 6 minuutiksi luettavaa

Joskus arkistosta löytyvä historiallinen dokumentti auttaa ymmärtämään nykypäivää odottamattomin tavoin. Näin kävi löytäessäni Antti Eskolan 1960-luvulla laatiman julkaisemattoman tutkimusraportin, joka valaisee yllättävästi myös suomalaisten kääntymistä Natoon liittymisen kannalle.

Vuonna 2016 julkaistua kirjaansa [Vanhuus seuranneessa haastattelussa](#) suomalaisen yhteiskuntatieteen suunnannäyttäjiin kuulunut **Antti Eskola** (1934–2018) kertoi toimittaja **Matti Kuuselalle** pyrkivänsä tuhoamaan kaiken sensuroimattoman kirjallisen jäämistönsä.

Eskolan tavoitteena oli yksityisen ja julkisen elämänsä eriyttäminen, sillä kuoleman jälkeen julkisen ajattelijan työt jäävät tulkinallisesti elämään omaa elämäänsä. Kuolevaisuuteen jäi korjattavaa. Eskola kritisoi kirjoituksissaan "[välittömyyden ideologiaa](#)", jonka mukaan intiimeimmistäkin asioista tehdään julkisia.

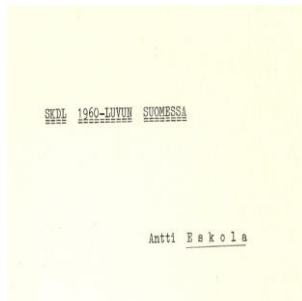
Tätä "kuolevaisuuden korjaustyötään" Eskola oli harrastanut jo 1990-luvun alusta hävittämällä päiväkirjojaan. Henkilökohtaiset muistiinpanot oli kirjoitettu tietynä aikana jotakin tarkoitusta varten, ja kun ne olivat tehneet tehtävänsä, Eskola kirjoitti *Sotapäiväkirjassaan* (1991), että: "revin vihot suurtakaan kaipausta tuntematta takkatuleen".

Antti Eskolan SKDL-raportti alkoi kiinnostaa paitsi kirjoittajansa "jälkeenjääneenä teoksena", myös siksi, että se sisälsi aineksia Suomen Nato-kysymystä koskevaan ajankohtaispohdintaan.

Kuten Eskola tiesi, kuolevaisuuteen jää kuitenkin aina puutteita ja aukkoja. Tutkimustyöni yhteydessä huomasin miltei vahingossa Työväenliikkeen kirjaston tietokannasta itselleni tuntemattoman Eskolan teoksen vuodelta 1967, joka käsitteli Suomen kansandemokraattista liittoa (SKDL) 1960-luvun Suomessa. SKDL oli vuosina 1944–1990 toiminut vasemmistolainen yhteistyöpuolue ja Vasemmistoliiton edeltäjä.

Tätä itselleni aiemmin tuntematonta teosta tekijäkään ei tietääkseni maininnut missään muussa yhteydessä omissa töissään. Syy selvisi, kun noudin teoksen kirjastosta. Tutkimusraporttia ei ollut tarkoitettu julkiseksi, vaan Eskola oli laatinut sen tilaustyönä SKDL:n sisäiseen käyttöön.

Antti Eskolan SKDL-raportti alkoi kiinnostaa paitsi kirjoittajansa "jälkeenjääneenä teoksena", myös siksi, että se sisälsi aineksia Suomen Nato-kysymystä koskevaan ajankohtaispohdintaan. Tästä "kadonneesta" raportista voi ammentaa mielenkiintoista näkökulmaa siihen, miten suomalaiset ovat suhtautuneet itään ja länteen jo 55 vuotta sitten.

Yhteiskuntatiede yhteiskunnan rakentajana

Eskolan SKDL-raportti on esimerkki yhteiskuntatieteilijän toiminnasta poliittisella kentällä ja yleisemmin yhteiskuntatieteiden vaikuttavuudesta.

Yhteiskuntatieteilijöiden yhteistyö poliittisten puolueiden kanssa oli luontevaa "[sosiologian kultakaudella](#)" 1960–1970-luvuilla, joilla tutkijat toimivat yhteistyössä myös valtionhallinnon kanssa ja osallistuivat yhteiskuntapoliittiseen suunnitteluun, kuten **Johanna Hokka** toteaa [väitöskirjassaan](#). Puhuttiin "sosiologisesta hyvinvointioptimismista", muistelee Eskola kirjassaan *Jäähyväisluentoja* (1997).

Yhteiskuntatieteilijöiden yhteistyö poliittisten puolueiden kanssa oli luontevaa "sosiologian kultakaudella" 1960–1970-luvuilla.

Jotkut yhteiskuntatieteilijät osallistuivat myös puoluepolitiikkaan, kuten Eskolan tamperelaiskollegoista **Olavi Borg** (liberaalinen kansanpuolue), **Erkki Pystynen** (kokoomus) ja **Seppo**

Toiviainen (SKDL). Myös presidentti **Mauno Koivisto** oli [ennen poliittista uraansa väitellyt teollisuussosiologiasta](#).

Tuohon aikaan politiikan tutkimuksen, politiikan kommentoinnin ja puoluepolitiikan välinen suhde oli kenties vastavuoroisempi kuin nykyisin, kun tutkijalta saatetaan edellyttää etäisyyden säilyttämistä kohteeseensa.

[Miten edistää sosialistista Suomea?](#)

Eskolan tutkimusraportin tavoitteena oli kuvata ja eritellä vuoden 1966 vaalien tulosta SKDL:n kannalta. Vaalit tuolloin voitti SDP, kun SKDL puolestaan sai eduskuntaan kuusi edustajaa edellisiä eduskuntavaaleja vähemmän.

Kokonaisuutena poliittinen vasemmisto kuitenkin saavutti eduskunnan enemmistön. SKDL:n julkitavoitteena oli sosialistinen Suomi, ja niinpä Eskolakin pohti sen toteuttamismahdollisuuksia raportissaan.

Kolmeen päälukuun jaettu, 165-sivuinen kirjoituskoneella kirjoitettu moniste on laadittu seitsemässä kuukaudessa, lukuvuoden 1966 lopusta tammikuun 1967 alkuun. Aineistonaan Eskola on käyttänyt puolueiden kannatusta ja -valintaa koskevia tilastotietoja, joita hän on tulkinnut yhteiskuntatieteellisin, erityisesti politiikan tutkijoiden esittämin tutkimustuloksien ja teorioiden.

Jokaisen alaluvun lopussa kirjoittaja esittää päätelmiään, joissa pohditaan, millä keinoin SKDL ja sen ajama sosialistinen Suomi voisivat toteutua muuttuvassa maailmassa.

Raportin ensimmäinen osa on yleiskatsaus suomalaisen politiikan nykytilanteeseen, puolueiden voimasuhteisiin ja SKDL:n asemaan tuossa voimakentässä ja päätyy pohtimaan, mitä sosialismilla oikeastaan tarkoitetaan Suomen kaltaisessa maassa. Eskola pohtii erityisesti, onko sen ydintavoite yhteiskunnan demokratisoinnin lisääminen.

Raportista voi ammentaa mielenkiintoista näkökulmaa siihen, miten suomalaiset ovat suhtautuneet itään ja länteen jo 55 vuotta sitten.

Toisessa ja laajimmassa osassa Eskola analysoi tilastollisesti SKDL:n vuoden 1966 eduskuntavaalimenestystä puolueelta saatujen tietojen perusteella. Selittävinä muuttujina hän käyttää alueellista elinkeino- ja ikärakennetta ja väestömuutoksia. Tulkinta-apuna Eskolalla on sosiologi **Erik Allardt**in tutkimukset.

Kolmannessa osassa Eskola vetää havaintojaan yhteen, tarkastelee suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuuden näkymiä ja kokoaa esittämiään suosituksia keskustelun virikkeeksi. Suositusten mukaan olisi tarkistettava toiminnan yleisiä tavoitteita, kehitettävä kustannus-, järjestö- ja tutkimustoimintaa sekä ajanmukaistettava työväenluokan käsite ja yleisemminkin sovitettava marxilainen sanasto suomalaiseen käyttöön.

Tässä suhteessa Eskolan suomalaista politiikkaa koskevia erittelyjä ja tulkintoja voidaan verrata **Tommi Uschanovin** vuonna 2008 julkaistuun kirjaan [Mikä vasemmistoa vaivaa?](#), jossa tehtiin samankaltaisia johtopäätöksiä. Eskolan raportissaan tekemillä yksityiskohtaisilla havainnoilla vasemmistupuolueen alueellisesta kannatuksesta lienee historiallista arvoa, kun taas osa politiikkasuosituksista lienee edelleen pohdinnanarvoisia, samoin kuin muutamat raportin ajankohtaispohdinnat.

Yksi näistä raportissa tarkastelluista ajankohtaiskysymyksistä koskee suomalaisten yhteiskuntaihanteita. Se taas kytkeytyy kuluneen vuoden keskusteluun suomalaisten sotilasliitto

Natoon liittymisen kannatuksesta ja sen äkilliseltä vaikuttaneesta muutoksesta, mikä on ollut poliittisesti hankala kysymys suomalaiselle vasemmistolle.

Suomalaisten taloudellissosiaaliset esikuvat

Eskola ottaa esiin näitä tutkimuksia suomalaisten 1960-luvun yhteiskuntaihanteista, koska ihanteista on tärkeä tietää hahmoteltaessa SKDL:n tai minkä tahansa puolueen toimintalinjoja ja painotuksia.

Yhteiskuntaihanteista kertovia selvityksiä eritellessään Eskola viittaa politiikan tutkija Olavi Borgin *Politiikka*-lehdessä vuonna 1964 julkaistuun tutkimukseen ”Helsinkiäisten äänestäjien mielipiteet sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen esikuvista”. Siinä haastateltavilta kysyttiin muun muassa, mitä maata vastaajat pitivät sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen esikuvana.

Kun taloudellissosiaalinen kehitys laskettiin yhteen, vastaajista puolet sanoi esikuvikseen Pohjoismaat, neljännes läntiset suurvallat ja vain pieni vähemmistö (neljä sadasta) sosialistiset maat. Täältä pohjalta Eskola ihmettelee SKDL:n niinkin suurta kuin 21 prosentin kannatusta, kun kansalaiset kuitenkin pitivät esikuvamainaan kapitalistista Yhdysvaltoja ja sosiaalidemokraattista Ruotsia.

Neuvostoliiton naapurissa tällaisia tuloksia voitiin pitää arkaluontoisina – näin Eskola itse ainakin arvioi.

Eskolan ihmetystä lisäävät erään toisen tutkimuksen tulokset, jonka mukaan koko maata edustava otos määritteli kaikkein kehittyvimmäksi ja kehityskykyisimmäksi valtioksi Yhdysvallat 35 prosentin kannatuksella, kun taas Neuvostoliitto sai vain 15 prosentin kannatuksen. Neuvostoliiton naapurissa tällaisia tuloksia voitiin pitää arkaluontoisina – näin Eskola itse ainakin arvioi.

Niin ikään kysyttäessä, mikä maa on tehnyt eniten työtä estääkseen uuden maailmansodan puhkeamisen, olivat vastaukset samansuuntaisia: Yhdysvallat saivat 46 prosentin, ja Neuvostoliitto 26 prosentin kannatuksen.

Vastaavasti 46 prosentilla vastaajista eniten pelkoa herättivät Neuvostoliiton poliittiset ratkaisut, kun Yhdysvaltojen toimenpiteitä pelkäsi vain viisi prosenttia vastaajista. Tulokset edeltävät vielä vuoden 1968 Tšekkoslovakian miehitystä, joka muutti myös monen vasemmistolaisen suhdetta Neuvostoliittoon.

Johtiko poliittinen päälinja Natoon asti?

Eskolan esittämät tiedot ja tulkinnat suomalaisten vuosikymmenten takaisista yhteiskuntaihanteista näyttäisivät valaisevan suomalaisten asemautumista idän ja lännen välillä. Ne myös voidaan nähdä eräänlaisena yhteiskunnallisena pohjavirtauksena kansalaisten Nato-jäsenyyssuhteen suhteen.

Kansalaisten Nato-kantaa on seurattu erilaisilla kyselyillä ainakin vuodesta 2005. Ukrainan sodan alkamisen jälkeen, vuoden 2022 kevään aikana tehtyjen mielipidetiedustelujen osoittamat muutokset olivat poikkeuksellisia. Vuosina 2005–2021 Naton kannatus on vaihdellut 18–30 prosentin välillä, mutta Venäjän hyökkäyssodan alettua keuhällä 2022 se pomppasi 68 prosenttiin.

Nyky-Venäjän hyökkäyssota rajanaapuriaan Ukrainaa vastaan laukaisi muutoksen suomalaisten suhtautumisessa Natoon. Asiaa pohdiskelleet mediatutkijat **Kaarle Nordenstreng** ja **Juho Rahkonen** väittävät [artikkelissaan Kanava-lehdessä](#) Rahkonen väitöskirjan *Journalismi taistelulenttänä* (2006) perusteella, että media on jo pitkään ollut kallellaan Naton suuntaan ja myös se vaikutti keuhällä 2022 kansalaisten kannanmuutokseen.

He arvioivat, ettei suomalaisten Nato-vastustus ole ollut ehkä koskaan kovin vahvaa tai vankumatonta, ja että kansa ”on tavallaan ollut jo pitkään henkisesti Nato-valmiudessa.”

Antti Eskola kuitenkin huomioi jo vuonna 1967 julkaistussa raportissaan, kuinka suomalaisten suhtautuminen länteen on ollut pidemmän aikaa paljon itää myönteisempää.

Helsingin Sanomien toimittaja **Saska Saarikoski** tyrää Nordenstrengin ja Rahkosen väitteen median suorasta vaikutuksesta kansalaisten Nato-kannan muutoksen. Sen sijaan hän kuvaa syyskuun alussa julkaistussa [kolumnissaan](#) Nato-prosessia ikään kuin äkkinäiseksi nousuvedeksi, jonka lopputuloksena ”suomalaiset katsoivat ympärilleen ja näkivät maailman muuttuneen”.

Kolumnista välittyy kuva nopeasta muutoksesta, johon suomalaiset reagoivat nopeasti, realistisesti ja rationaalisesti.

Totuus saattaa löytyä jostain tästä välistä. Antti Eskola kuitenkin huomioi jo vuonna 1967 julkaistussa raportissaan, kuinka suomalaisten suhtautuminen länteen on ollut pidemmän aikaa paljon itää myönteisempää.

Historian kaaret ovat laajat, ja kansalaismielipiteen muodostuminen monitahoinen prosessi, mutta Eskolan havaintoja voi tulkita vihjeenä siitä, ettei Nato-kannan muutos ollut nopea, vaan sen uinuvia virikkeitä on mahdollista löytää jo vuosikymmenten takaa, Suomen poliittisen kulttuurin päälinjasta.

Tuon linjan mukaan Suomen historiaa on 1900-luvun alkuvuosista näihin päiviin luonnehtinut sopeutumispyrkimys kansainvälisen politiikan voimasuhteisiin idän ja lännen välissä. Kuten sosiologi [Risto Alapuro kirjoittaa](#), Suomessa on pitkään oltu riippuvaisia itäisestä imperiumista, mutta luotu skandinaaviset yhteiskunnalliset laitokset ja poliittiset rakenteet. Kenties historiallinen sopeutumispyrkimys tekee ymmärrettäväksi myös jyrkältä ja äkkinäiseltä vaikuttaneen Nato-käännöksen.

Juha Suoranta on Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen professori.